

Tartalom

SCHEIN Gábor: A tragédia metafizikája avagy a metafizika tragédiája (tanulmány)	3
DANYI Zoltán: Monológok egy színésznőnek (Ki tudja ■ Hogyan tűnik el ■ Ruhát varrok ■ A tükör elé ■ A magház burka) (versek)	11
*	
BESZÉDES István: Szilveszter öreg éjszakáján (Tizenhét jel zuhanó koreográfiára)	16
GYARMATI Kata: Hét nap a világ (dráma, részlet)	32
KOSZTOLÁNYI DEZSŐ SZÍNHÁZ	
Alternatív és művészsínház között (Beszélgetés Urbán Andrással, a Kosztolányi Dezső Színház igazgató-rendezőjével)	78
Egymásra hangolódva (Beszélgetés Béres Mártával, a Kosztolányi Dezső Színház színésznőjével)	89

KRITIKA

KÖNYV SZÍNHÁZ KÉPZŐMŰVÉSZET

- TOLDI Éva: Elbeszélés és identitás (Láng Zsolt: *Tója vagy tottja?*)... 93
GEROLD László: Szó és gesztus
(*A világ és a vége – Turbo Paradiso*)..... 98
TÓTH Ágota: Tragédia? Paródia.
(Siposhegyi Péter – Andrási Attila: *Magyar Piéta –
Őszödi Köztársaság*) 104
HARKAI VASS Éva: „Irodalmi” festő (Maurits Ferenc: *Proiectum
Balcanicum. In memoriam Sinkó Ervin*) 107

- G. L.: Flekk a Gyűrűn..... 110

KRÓNIKA

- GAZSÓ Hargita összeállítása 111

A számban MOLNÁR Edvárd felvételeit közöljük.

CIP – A készülő kiadvány katalógizálása
A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

82+3

HÍD : irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat / Főszerkesztő Gerold László.
– 1. évf., 1. sz. (1934) – 7. évf., 15. sz. (1940) ; 9. évf., 1. sz. (1945)– . – Újvidék :
Forum Könyvkiadó Intézet, 1934–1940 ; 1945–. – 23 cm

Havonta

ISSN 0350–9079

COBISS.SR-ID 8410114

HÍD – irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat. – 2008. november. Kijadja a Forum Könyvkiadó Intézet. Igazgató: Németh Ferenc. Szerkesztőség és kiadóhivatal: 21000 Novi Sad, Vojvoda Mišić u. 1., telefon: 021/457-216; www.forumliber.co.yu; e-mail: hid@forumliber.co.yu – Szerkesztőségi fogadóóra csütörtökön 10-től 12 óráig. – Kéziratokat nem őrünk meg és nem küldünk vissza. – Előfizethető az Izdavački zavod Forum 840-905668-94-es számlára (broj modela 97, poziv na broj [odobrenje] 83-80250-742131-00-04-830); előfizetéskor kérjük feltüntetni a Híd nevét. – Előfizetési díj 2008-ra belföldön 1200 dinár. Egyes szám ára 120, kettős szám ára 200 dinár. Külföldre és külföldön egy évre 60 EUR – Készült az Ideál Nyomdában, Újvidéken. – YU ISSN 0350-9079

A tragédia metafizikája avagy a metafizika tragédiája

Szülehet-e tragédia a ma színpadán? És ha igen, minek a szelleméből? Ez a kérdés vonul végig a tragédia esztétikájának legfontosabb század eleji műveiben, köztük Walter Benjamin és Lukács György esszéiben. E kérdés *A tragédia születésének* gondolatmenetét radikalizálva tulajdonképpen először állította történetfilozófiai összefüggésbe az antik tragédia alapelemeinek átörökíthetőségét, a tragikus történet, a tragikus hős és a tragikus halál bemutatásának, illetve megtörténésének feltételeit. Benjamin a német szomorújáték eredetéről szóló értekezésében¹ köztudottan Wilamowitz-Möllendorffnak abból a belátásából indult ki, hogy amikor Platón elégette tetralógiáját, és a tragédia végéről kezdett beszélni, nem arról mondott le, hogy költő legyen, hanem felismerte, hogy a tragikus immár nem lehet a felnőttek tanítója, mint ahogyan a szükségszerűen arisztokratikus szemléletű, saját kivételességét mélységesen átélő tragikus hős sem lehet minta a demokratikus közösség tagjának számára. Ezért Platón új dramatikus formát teremtett, amely nem a mitológia nagy alakjai közül választott magának hőst, hanem a gondolkodás világából. A dialógusok Szókratészének halála nem agonális esemény, és valójában nem is mártírium, hiszen Szókratész a halhatatlanságban reménykedve idegenként néz szembe a halállal, míg a tragikus hős önnön lényegével rokon erőként retten vissza a halál hatalmától. Azaz a tragikus hős élete halálából bontakozik ki, amely nem élete végét, hanem formáját jelenti. Miért válhatott a tragikus hős alakja és maga a tragédia Platón számára múlttá? E kérdést ebben az esetben valójában úgy kellene feltennünk, miért vált Benjamin számára a tragédia

¹ Walter Benjamin: Ursprung des deutschen Trauerspiels, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1972. 117–120.

múlttá? A válasz magában az értekezésben keresendő: Benjamin szerint az athéni jog lényegéből fakadóan a per – az önkényes bírói döntés vagy a puszta keresés helyett – csak akkor öltheti a bűnvádi eljárás formáját, ha az állam életének egészében sikerül visszaszorítani az önkényuralmi törekvéseket és hajlamokat.² E megfontolás közvetlenül érinti az antik görög dráma klasszikusainak műveit, hiszen Szophoklész és Euripidész általunk ismert legjelentősebb drámái sem mások, mint egy-egy bűnvádi eljárás. Mégis amikor hőseik személyiségének egysége megtörik, tehát amikor a halál szükségszerűségében megpillantják életük tulajdonképpeniségét, szavuk kiáltássá változik, felszabadul lényük dionüszoszi jellege, amely megtöri a logosz rendjét. Tehát a görögség tragikus eszménye, amely a tragikus hősből testesül meg, idegen a demokrácia beszédformáitól, onnan nézve dionüszoszi áttörésnek bizonyul, amely minden megrendülés ellenére nem az életet, hanem a halált teszi a közösség számára bizalmasan ismertté. Az a belátás, hogy a tragikus szemlélet idegen a demokráciától, és egyszersmind megjeleníti azt a fenyegetést is, amely a logoszra a halál képében leselkedik, nem csupán Benjamin, hanem Lukács György korai írásaiban is megfogalmazódik.

„Hiába akart a mi demokratikus idők valami egyenjogúságot a tragikumra, és hiábavaló volt minden kísérlet, hogy a lelki szegényeknek a mennyország megnyitassék. És azok a demokraták, akik az egyenjogúság követelését világosan végiggondolták, mindig is vitatták a tragédia létjogosultságát.” – olvassuk *A tragédia metafizikájában*.³ Lukács esszéje ennek ellenére igennel válaszol az eredeti kérdésre, sőt – mintegy a páli kegyelemtan szerkezeti mintáját követve – azt állítja, éppen akkor és általt adatik meg a tragédia lehetősége, amikor Istennek el kell hagynia a színpadot, és csupán nézőként marad jelen: „És mert a természet és a sors sohasem volt olyan némán és félelmesen lélek nélkül való, mint ma, mert az emberi lélek sohasem járta elhagyott útjait ilyen magányosan, azért remélhetünk ismét tragédiát; majd ha a természetből eltűnt utolsó ingó árnya a barátságos rendnek, melyet gyáva álmunk a saját hazug biztonságunk végett belévetettek. »Erst wenn wir ganz gottlos geworden sind«, mondja Ernst, »werden wir eine Tragödie haben.«.”⁴ A tragédia megszületésének eredetileg történetfilozófiailag megalapozott leírása ezen a ponton változik a modernség életfilozófiai-egzisztenciális értelmezésévé. Lukács végső célja azonban nem ez. Arra tesz kísérletet, hogy a történelemfilozófiát és

² Walter Benjamin: i. m. 121.

³ Lukács György: *A tragédia metafizikája*. In: *Ifjúkori művek*. Magvető, Budapest, 1977. 516.

4 Lukács György: i. m. 494.

az életfilozófiát a művészet metafizikájában oldja fel, amelyen belül a művészetek hierarchiájának legmagasabb pozícióját – közvetetten a francia romantika, közvetlenül a hegeli művészetfilozófia örökségként – a tragédia tölti be. Mindez feltételezi, hogy a zárt mű a világszellem fejlődésében elért állapot szimbóluma legyen.

E komplex kísérlet elemzéséhez művészetelméleti, irodalomtörténeti és filozófiai szempontok együttes érvényesítésére van szükség. E szempontok közül talán az irodalomtörténeti aspektus érvényessége szorul leginkább bizonyításra. Lukács esszéjének egyik legavatottabb elemzője, Heller Ágnes szerint Paul Ernst *Brunbildje* csak ürügyül szolgált Lukácsnak műve megírására.⁵ A sorokból kitűnik, hogy Heller éppen ezért nem is vette kezébe e „ma már valószínűleg olvashatatlan” tragédiát. Holott Lukács számára Ernstnek nem csupán ez a műve, hanem *Weg zur Form* című gyűjteményes esszékötete is meghatározó szerepet játszott kísérletének megfogalmazásában. A kötetet Lukács sok más könyvvel együtt 1910. január 13-án kelt levelében rendelte meg Popper Leótól Berlinből, majd másnap újabb levéllel nyomatékosította kérését.⁶ Lukács és Ernst tragikumszemlélete nem csupán a szükségszerűséget biologikus–szociális kényszerként felfogó naturalista hagyomány elutasításában és vele szemben a neoklasszicizmus zárt formaeszményének megfogalmazásában mutat párhuzamokat, hanem abban is, hogy a tragikus konfliktusba kerülő szükségszerűségek eredetét, feltételeit és ontológiai értelmezhetőségét mindketten egy olyan tragikus metafizika alapviszonyaiban keresik, amelynek középpontjában a tragikus hős áll. Amilyen hangsúlyosak azonban a párhuzamok, éppoly hangsúlyosak az eltérések is. Paul Ernst e tragikus metafizikának a katarzisz fogalmában megalapozott etikai aspektusait vizsgálja közelebbről. Esszéit az a remény hatja át, hogy a szükségszerűségek tisztán megfogalmazott konfliktusa annak ellenére is megteremtheti a befogadók közösségét, hogy a platóni ideák felé nyitott szükségszerűségek konfliktusának metafizikai feltételei minden számba vehető esetben megalapozhatatlanok, fakadjon bár e konfliktus az emberi és az isteni szféra különbségéből, két erkölcsi elv vitájából, az általános és az egyes ellentétéből, vagy a determinációk harcából. Ernst felfogása szerint a sorsát betöltő hős, a fenségesség e megnyilvánulása, aki lényének minden ízében különbözik a hétköznapitól, tragikumának beteljesedésével olyan erkölcsi hatást kelthet, amely pusztá evokatív erejével túlhaladhat a normaszertű ideálok hiányán, és úgy is közelebb ve-

⁵ Heller Ágnes: A tragédia mint a mezítelen egzisztencia létformája, Magyar Filozófiai Szemle, 1996. 4–5–6. 325.

⁶ Popper Leó és Lukács György levelezése. In: Dialógus a művészetéről, szerk. Hévízi Ottó és Tímár Árpád. MTA Lukács Archívum, 1993. 317–319.

zetheti az embert autentikus létének megvalósításához, hogy ennek az autenticitásnak vagy tulajdonképpeniségnek sem az alapja, sem a foglalta nincs meg. Ernst pontosan látta, hogy a hatás arisztotelészi fogalmának két alapvető érzelme, a tragikus hős sorsa fölötti megrendültség és az általa kiváltott együttérzés csak egy olyan közösségben ébredhet fel és válhat valóságos erővé, amelyben az erkölcsiség alapjai nem vitatottak. A tragikum metafizikai alaptalanságát ő olyan érzelmek kiváltásával igyekezett ellensúlyozni, amelyek valójában nem közösségképzőek, csupán arra képesek, hogy kitöltsék az erkölcsileg értelmezhető eszmények hiányát, és e hiányt a fenséges esztétikai magasába emeljék. Nyilvánvalóan ez tette lehetővé, hogy Hitler Németországában esszéiből és drámáiból a Führer-elv esztétikai megalapozását olvassák ki. Karl-Heinz Koch 1936-ban benyújtott doktori disszertációja így értelmezi Ernst tragikus metafizikájának feloldási kísérletét: „E metafizikus hasadtságot szubjektívnek nevezhetjük, mindenekelőtt azért, mert csupán egy tragikus személyben jut kifejeződésre. Ha azonban a művész a saját és az emberek tragikus életérzését a tragédia formájában objektiválja, a tragédiában a király, népének politikai vezetője testesíti meg azt az alaktalan küzdelmet, amelynek célja egy méltó életstílus történelemként való kialakítása. A király megmutatja népének a belső világosságához vezető utat, és államférfiúi vezetése választ ad azokra a törekvésekre, amelyek homályosan kifejeződésre törnek. A történelmet eszerint – tisztán dramatikusan megítélve – az államférfi alakítja, a történelem a szubjektív akarati energiák benne tudatosuló objektív formája.”⁷

Ernst színházértelmezése tulajdonképpen a lessingi hagyományokból indul ki, amennyiben a színpadon megjelenő tragikus sors közösen átélte hatását az erkölcs meg-, illetve újraalapozásának eseményével hozza összefüggésbe. Vele ellentétben Lukács ebben az esszéjében egyszerűen nem beszél a színházról. Így azonban még megkerülhetetlenebb a kérdés, miért vált Lukács számára szükségessé, hogy a platóni metafizika megfordíthatóságának problémáját (csak az egyesben jelenhet meg az általános) a tragédia poétikájának nyelvén beszélje el? És e kérdéshez szorosan hozzátartozik egy másik. Milyen egzisztenciát ajándékoz Lukács a tragikus hősnek, aki immár a metafizika színpadán lép föl, és a probléma kochi átértelmezésével szemben nem lesz belőle vezér, nem mutat utat és nem szólít fel követésre, hanem megmarad a kierkegaard-i értelemben vett szabad személyiségnek?

⁷ Karl-Heint Koch: Zum Kaisergedanken bei Paul Ernst, (Dissertation zum Erlangen der Doktorwürde an den hohen Philosophischen Fakultät der Ernst-Moritz-Arndt-Universität zu Greifswald), 1936.

A fiatal Lukács egyszerre több irányban vitatkozva Kierkegaard felől olvasta újra Platón metafizikáját, és ebben megerősítette az eckharti misztikával való foglalkozás. Amikor az esszé kijelenti, hogy a tragédia színpadának eleven hőse átélheti az élet eszményének és valóságának egységét, abból az Eckhart által oly sokszor ismételt meggyőződésből indul ki, hogy minél tökéletesebb valami, annál létezőbb. Az újraolvasás alaptétele ezért véleményem szerint is úgy hangzik, ahogyan Heller Ágnes meghatározta: csakis a létét tragikus intenzitással átélő egyesben ölthet konkrét formát az általános ideája, és amennyiben az egyes autentikusan ragaszkodik saját szingularitásához, ő maga lehet az idea képe. Ha ebben a vonatkozásban beszélhetünk bűnről, az nem lehet más, mint az önmegaság elárulása. De ne feledjük, az egyes szabadságát a legfelső fokon megvalósító lény a metafizika üres színpadára lép, nem feszül fölé az ideák mennyboltja, és így nem csupán azért válik tragikus hőssé, mert a szingularitás szabadságához az izoláció, a magány is hozzátartozik, hanem főként azért, mert amikor eljött az ő pillanata, a színpad már régen üres volt, és a tragédia eljátszása az egyetlen lehetőség, hogy az egyes ember szabadsága és vele az egzisztencia hagyományos etikai elbeszélhetősége megmenthető legyen. Másrészt viszont Lukács szerint az ember csak egy, a cselekvő istentől elhagyott, üres színpadon lehet szabad, ahol a sors nem válik gondviseléssé, a személy nem válik bábbá. A történetfilozófiai megfontolások a tragikus egzisztencia kérdéseinek analízisével folytatódnak, hiszen Lukács tragikus emberének szituációja a léttörténet határhelyzete. A természet számára végre a maga ahumanitásában jelenik meg, ami egyszer mind az emberi szabadság sötét hátterére is utal. A természet uralhatatlan ahumanitása magában az emberi naturában nyílik meg. Ez az utolsó pillanat, amikor a „kívül” és a „belül” lélek nélkül valósága olyan hiányként mutatkozik meg, amelyet egy távozó isten hagyott maga után. A következő pillanatban mindez, a távozó isten képe, a lélek és az ahumánus természet fogalma egy értelmetlen, ósdi mese zagyvasága lesz csupán. A tragikus hős ideje e két pillanat közt eltelő szünet, amely mégis fordulatot idézhet elő. Platón tűzbe vetette a maga tetralógiáját, és az általa elkezdett történet egyik lehetséges végpontján mintha ezt hallanánk: már csak egy tragédiában menthetjük meg magunkat.

Lukács György esszéjének első bekezdésében Ibsent idézi: „Aki Istent meglátja, meghal.” De a szöveg már nem szólhat isten látásáról, hiszen nincs mit látni. A tragédia egy másik szem, egy másik nézés drámája, legyen az istené, a létezésé, vagy a természeté, annyi bizonyos, hogy e tekintet az embertől idegen, ahumánus. És amint bizonyítani szeretném, isten, a létezés vagy a természet csupán olyan nevek, amelyek elrejtik, hogy a tekintet, amely a tragikus hőson nyugszik, a saját tekintete, a sajátja mint

valami másik, mint valami idegen, mely már színpadra lépésekor, ama rövid időszünetben halálra ítéli őt.

Eckhart mester az idea és a valóság egységét annak mintájára beszéli el, ahogyan az Atya megteremti a Fiút, aki más, mint ő, mégis egy vele: „Figyeljete! Lássátok, az Atyaisten tökéletesen látja önmagát, és alapos teljességgel ismeri önmagát önmaga által, nem egy kép közvetítésével. Így szüli meg az Atyaisten Fiát az isteni természet valóságos egységében. Lássátok, így és nem másképpen szüli meg az Atyaisten Fiát a lélek legmélyén és a lélek képében, és így egyesül vele.”⁸ Az egység tehát a látás aktusából bontakozik ki, abból, ahogyan a legtökéletesebb lény önmagát látja. Lukács György esszéje e viszony többszörös áthúzásával kezdődik. Isten nem szereplője többé a tragédiának, a színpad szélén áll, vagy maga is a nézők széksoraiban foglal helyet: „Néző csupán, és sohasem vegyül szava vagy mozdulata a szereplők szava vagy mozdulata közé.” Másrészt az Ibsentől idézett mondat a viszony megfordítását is lehetetlenné teszi: isten látása nem életet, hanem halált hoz. Ha így van, mi teszi lehetővé, hogy a két pillanat közti szünetben megszülessék a színpadon a tragédia? Szembetűnő, hogy esszéjének e döntő kérdésével kapcsolatban mennyire bizonytalan Lukács. Előbb „titokzatos erőkre” gyanakszik, később őt részkérdésre bontja az alapproblémát anélkül, hogy közvetlenül megválaszolná. Válasz helyett újra kimondja az alaptételt, hogy a létezés ideája az autentikus, valódi életben jelenik meg, és a lét csak erre az életre vonatkozik, ezen kívül nincs semmiféle igazsága. Majd az esszé hirtelen nyelvet vált. A létről a vallás nyelvén kezd el beszélni, mégpedig szigorú értelemben. Ha a következő mondatban a „lét” szót kicserélnénk az „isten” szóra, a misztikus istenismeret szabatos meghatározását kapnánk: „Ez a lét nem ismer teret és időt; meg vannak váltva minden eseményei minden indokolástól és embereinek lelke minden pszichológiától.” Mi történt hát? Lukács a lét mezében visszacsempészte istent a színpadra, és kezébe adta a tragédia sorsát? Bár mindez pontosításra szorul, valamiképpen mégis ez történt, holott a kísérlet nem erre irányult. Sokkal inkább arra, hogy megfordítva megőrizze és radikalizálja a keresztény neoplatonizmus és a misztikus tradíció tartalmai által átítatott platóni metafizikát úgy, hogy számúzve belőle isten eszméjét, ezáltal a külső igazságra való vonatkoztatottságot, fokozhatatlanul intenzívvé tegye a létezésnek megfelelő személyes élet pillanatnyiságát. Nietzscheével sok tekintetben rokonítható kísérlet ez, amely végül mégsem az élet, hanem a halál metafizikáját alkotja meg, bár pátosza éppen akkor a legforróbb, amikor az élet lényeggé, azaz sorssá válásának

8 ⁸ Meister Eckhart: Deutsche Predigten und Traktate. Diogenes, Zürich, 1979. 418.

villámcsapásszerű pillanatában még egyszer rámutat a halálba menő hősré, aki talán soha nem is élt. Heller Ágnes azt állítja, Lukács a platóni metafizikával az abszurd metafizikáját állítja szembe, az abszurd tragédia metafizikáját, mint a metafizika egyetlen modern lehetőségét.⁹ Én nem így látom. Vitatható, mennyiben tekinthetjük az esszében tett ajánlatot modernnek, ám ennél is kétségesebbnek vélem, hogy a feltűnő nyelvváltások figyelembevételével sikerül-e az esszének kilépnie a kérdések megszokozásának köreiből, avagy hasonlóan jár el, mint Suso teremtője, aki bizonyítás nélkül bizonyít. Az esszé nyelve olyan helyeken, ahol argumentációnak, bizonyításnak kellene állnia, feltűnően sokszor adja át a helyét a misztikus prédikációnak, és a pátosztól elragadtatva kevés gondot fordít arra, hogy megfeleljen a diskurzivitás modern feltételeinek.

Mindez Lukács metafizikájának megalapozhatatlanságából fakad. Induljunk el a szükségszerűség fogalma felől. Az esszé erről ezt mondja: „Szükségszerűség itt annyit jelent, mint a lényeggel való benső összefüggőség, más megokolásra az nem szorul.” Más megokolás lehetne például a pszichológiai motiváció. Ezt azonban Lukács elutasítja. Ezért az élet pólusa felől szemlélve a szükségszerűség nem eredhet másból, mint az összefüggés eredendő igenléséből, azaz a hitből, amiről azt olvassuk: „örökké bizonyíthatatlan lehetőségét az egész lét a priori alapjává formálja át”. A hit Kierkegaard által feltárt abszurditása ez. Ezt változtatja Lukács a kép nélküli való teremtésnek és teremtdésnek az imago-Dei teológiájából ismert misztikus drámájává, hogy a tragédia idő nélküli időbeliségét elbeszélve az esszében végképp áttörjön a hitnek az evangéliumok nyelvén megszólaló beszéde: „Kezdet és vég ez a nagy pillanat és semmi sem következhetik belőle és utána, [...]. Egyetlen pillanat ez csak; nem jelenti az életet, ő az élet, egy másik élet, ama mindennapit kizáró és ellenkező vele.”

A tragédia metafizikája itt változik át véglegesen a metafizika tragédiájává, amelynek egyedüli hőse az Atya által kép nélkül megteremtett Fiú, aki egy óvele, és aki rég nem él, mielőtt meghal, hogy a halált, ami itt a legmagasabb rendű akarat és a legmagasabb rendű tehetetlenség, egy másik életbe fordíthassa át. „Kicsoda a megmondhatója, hol itt a halál trónusa, vagy hol az életé?” kérdezi Lukács immár Pál apostol nyelvén, hogy nem sokkal később a halálból kibontakozó tragédiáról újra az apostol metaforájával azt mondhatta, „a lélek felébredése” az.

Bár az esszé első mondata megvonja istentől a cselekvés lehetőségét, amit Heller Ágnes – ha nem is a mondás nietzschei értelmében – egyenesen isten halálának indirekt megfogalmazásaként olvas¹⁰, a színpadon,

⁹ Heller Ágnes: i. m. 336.

¹⁰ Heller Ágnes: i. m. 329.

amelyet a beszéd ácsol, isten nem marad csupán néző, a tragikus egzisztencia nézője, a nyelv visszahozza őt a színpadra. Vagy talán el sem távolította őt onnan: az egzisztenciát az ő kép nélküli, kép-telen nézése meztelemíti le, általa válik tragikussá. Lukács minderre az esszé további részeiben nem reflektál. Gondolatmenetének egésze vallásos fogantatású, és így az első mondat visszatekintve a vakság retorikai alakzatának bizonyul. Amit Lukács a második részben a szó Janus arcáról mond, magára az esszére is igaz: aki a szót kimondja, „mindig csak az egyik oldalát látja”.

És itt – végezetül – térjünk vissza Paul Ernst drámájára, amelynek a legkevésbé sem sikerült termékeny választ adnia a tragédia poétikájának századvégi kérdéseire, és az ilyen válaszokkal dialógusba is nehezen vonható. Úgy vélem, ennek egyik oka szorososan összefügg Lukács esszéjének megoldatlanságával. Lukács a műalkotást – egyfajta klasszicista ideált érvényesítve – kezdettől az élet eleve transzcendált objektivációjának és így önmagában zárt totalitásnak fogta fel, ami jövőbeli állapotok utópiáját vetíti előre. Mivel e műszemély kizár mindent, ami töredékes, kizárja azt is, amit Lukács az élet empiriájának és homálynak nevez. És ha így van, nincs miért felvillannia „a banális ösvényen” a villámnak, a műnek nincs mit átváltoztatnia. Az esztétikai ideológia ezt már megtette, mielőtt a színpadon elhangzott az első szó. Ha tehát az esszé első bekezdésében azt olvassuk, hogy isten szava és mozdulata sosem vegyül a szereplők szavai és mozdulatai közé, az csak azért lehet, mert isten eszméje esztétikai ideológiaként jó előre meghatározta, mi történhet a színpadon.

Monológok egy színésznek

Ki tudja

Jó lesz vigyázni
újabban
ki tudja miért
folyton
eszelősökbe akadok
ezek kerülnek utamba
minduntalan

vigyáznom kell
folyvást hibbantakba botlok
mostanában

nem árt résen lenni
nehogy megrontsanak
ki tudja miért
nehogy kárt tegyenek
bennem

bennem
aki hibátlan vagyok.

Hogyan tűnik el

Ma is elmentem megnézni
hogyan tűnik el a nap
hogyan süllyed
a napraforgók mögött
saját lila tócsájába
láttam ahogy belemerül
mások is voltak mindannyian
a napba néztek a mélyülő
ráncokkal szabdalt palástra
megbabonázva álltak
de csak én vettem észre
a legfontosabb nem a nap
hanem éppen ellenkezőleg
a nappal szemben történik
hátról a hátuk mögött
ahol a sötétség felkúszik
a völgy lankáiról lassan
az égbolt aljára az ég peremére
és egyre feljebb tornyosul
nem lehet megállítani.

Ruhát varrok

Ruhát varrok a babáknak
ruhát varrok nekik
és felöltöztetem őket

de előbb még kisimogatom
az arcukat
kitapogatom az állukat
az orrukat a szemüket
arcot simogatok nekik
fület és szájat
halántékot az ujjaimmal

alig érintve a tarkójukat ott
ahol a legérzékenyebb
ahova a drótgerinc torkollik.

A tükör elé

Az asztalra helyeztem a zöldalmát
a tükör elé amelyben reggelente
fésülöm magam biztonságba
helyeztem az asztallap és a tükör
derékszögében és minden reggel
ellenőriztem

a fésülködőasztalnál kezdődött
mindig addig fésültem simogattam
kenegtettem magam amíg el nem
tűntek az éjszaka rózsás ráncai
és közben ellenőriztem az almát
figyeltem ahogy a zöld elmélyül
mind jobban lágyul puhul a tónusa
és leheletnyi árnyalatokban levedli
magáról észrevétlenül leváltja a sárga
felcseréli és utána ez mélyül tovább
egyre sötétebb okkerre cserélődik
amivel egyidejűleg pettyek tűnnek
fel az almát ellepik a foltok egyre
nagyobb foltok majd néhány
nap alatt az okker sötétbarnába
löttyen át

napról napra figyeltem a tónusok
felemelkedését az árnyalatok játékát
trónra jutását majd keserű bukását
a csendesen rothadó alma
héján

legfontosabb megfigyeléseim és a
leghúsbavágóbb obszervációim
azonban nem erre vonatkoztak nem
a leglényegesebb észrevételeim
az almahéj állagát illették a bőr
ugyanis egyre ráncosabb lett
előbb meggyűródött majd a zöld
és a sárga árnyalatok között

mintha csupán véletlen volna
apró kitüremkedések keletkeztek
alattomosan vékony árkokként
ölelték körül a ráncok úgy ahogy
az erezet hálóz be egy értékes
porceláncsészét

igyekeztem higgadt maradni
ezeken a reggeleken igyekeztem
részvételenül nézni az almahéj
változását

megkönnyebbülten konstatáltam
végül hogy a ráncok csak ideig-óráig
csupán a sárgával mutatkoznak
a barnás foltok megjelenésével
ha nem is tűnnek el végleg
fokozatosan háttérbe szorulnak
és a drapp mélyülésével azután
kisimul szépen a héj és megint
puha lesz

de mintha csak azért hogy mielőtt
egy feketén tátongó rést nyitva
beszakadna bársonyos simaságán
még egyszer lágyan csorduljon
végig a hajnali napfény hűvös
permetezése.

A magház burka

Szeretem
ahogy a magház éles burka
beszorul fogaim közé
és felsebzi ínyem
a magokat közben
megsimogatom a nyelvemmel
minden egyes magot
külön élvezettel
beleborzongok

amikor hozzáér a nyelvem
nyalogatom őket
azután szétrágom
szétroppantom
így eszem az almát
mindenestül
egyedül a szár marad meg
a száraz kis csont
ujjaim közt
sokáig forgatom.

Szilveszter öreg éjszakáján

Tizenhét jel zuhanó koreográfiára

A szöveg kiindulópontja Munkácsy Milton-tanulmánya. A karosszékbe süppedt Milton – egyben, sőt a történet során egyre inkább az öreg, beteg Munkácsy, no meg az *Elveszett paradicsom* bátorságáért halandósággal fizető Ádámja – a szöveg központi alakja.

A cselekményt szerzői szándék szerint a jelenetezés, a megszólalások-csöndek ritmusa tagolja, társulhat hozzá akár a zene is, hiszen a Mozart-kép mögött is zene szólt. Fontosak a variációk, gradációk, elhallgatások. De ez itt nem Mozart-zene, hanem inkább *Mozart halálának* zenéje.

A játéktér három részre oszlik. Ahogyan a három, szintén egymás mellett elhelyezkedő Munkácsy-kép is áll a Reök-palota I. emeleti kettes kiállítási termének sarkában. A bal oldalin az ablak balról világít, mint Vermeernél. A tér sötét, már majdnem teljesen fekete. Középen kis kerek asztal. Két oldalán egy-egy karosszék. Egy szembe és egy oldalt beállított. A második képen a heverő. A harmadikon virágos csendélet. A színtér két másik helye alig bejártzott.

A szövegben szerepelő *Elveszett paradicsom* részletek a hatodik énekből származnak, méghozzá Baróti Szabó Dávid magyar fordításában. Úgy-szintén szerepel a szövegben egy részlet Munkácsy utolsó leveléből is.

A szereplők

VAK MILTON DIKTÁLJA – 93×123 cm, olaj, vászon, a Reök-ben kiállított Milton-tanulmány ugyanis a nevezetes *A vak Milton diktálja lányának az Elveszett paradicsomot előzménye*.

PIHENŐ HÖLGY – 87×116 cm, olaj, fa, ugyanezen címen.

A Reök-házban nem látható, ez alkalomra megidézett szereplői a szövegnek:

A MŰVÉSZ FELESÉGE – 29×39 cm, olaj, vászon.

ÁSÍTÓ INAS – 31×24 cm, olaj, fa.

MOZART HALÁLA – 110×140 cm, mint terápiás és zenei lehetőség.

A *Milton* és a *Pihenő hölgy* társaságában Szegeden kiállított harmadik kép csendélet, értelemszerűen szöveges szerepet nem kaphatott, megtalálható viszont az instrukciók között *Csend(élet virággal)* formában.

Csend(élet virággal).

I. jel: Elvesztette a talaj

A szín: majdnem teljesen színtelen. VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA a karosszékekben. MOZART HALÁLA hallgat fél-alá járkálva, pedig a zeneterápiáról mondhatna valamit.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Azt álmodtam, hogy Szilveszter öreg éjszakáján meghaltam. Azután, mert a bomlás oly lassan haladt, gondoltam még járok-kelek, fontoskodom, gyakorlom az egyenes testtartást a zuhanó téglák között, tudja már, hogy megy ez... Képzelve csak, mekkora erő kell hozzá, amikor az ember tisztában van a helyzet megváltoztathatatlanságával. Persze már akkor sem voltak illúziói, amikor még élt, és az állaga alig változott. Így aztán hamarosan szembetaláltam magam mindazzal, amit a falakra az elmúlt esztendőben raktam, és most omlani kezdett vissza, és kényszerét érzem ma is annak, hogy felkeressek minden helyet, ahol csak égő parazsat hagytam.

MOZART HALÁLA kimegy, pedig a zeneterápiáról mondhatna valamit.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA (*Magát nem zavartatva folytatja.*) Le kell szögezmem, bár mindenki tudja, aki e tereket nyitott szemmel, de annak is, aki fehér sétatálcával tapogatva járja: a világ mégsem égett le. Sőt, bár a tűznek világa, világossága adott, a kép, amellyel kapcsolatba hozható, mindegyre sötétebb... (*Némi szünet után folytatja.*) Hát ez is foglalkoztat, bár nagydobra verni elfelejtem, mert nagyon fontos

dolgok jönnek közbe, amilyen pl. az álomból egyenesen nyíló tetszhalál. Olyanok, amelyek folytán az ember elfelejti adott becsületszavát. Mindig is tudni lehetett, ez a befejezetlenség, ez bizony az, ami a viszszagörgő kövek és málló ujjak országában állandó. A doktor úr érti az üzenetemet? Egy embertől jön, aki elvesztette a talaj alól a lábát!

II. jel: Éjszaka van

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Hé!

Csend(élet virággal). Elmúlik egy idő.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Hahó! Segít valaki...

Kis idő múlva kintről, álmos hangon.

PIHENŐ HÖLGY Itt vagyok.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Alszol, kislányom?

PIHENŐ HÖLGY Pihenek. Aludjon maga is!

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Nem bírok.

Megint csend(élet virággal) egy ideig.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Fel akarok öltözni.

PIHENŐ HÖLGY Minek?

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Menni akarok.

PIHENŐ HÖLGY Hova menne ilyenkor?

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Sok a dolgom. A körmömre ég a munka.

PIHENŐ HÖLGY Éjszaka van.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Na, gyere már, indulni akarok.

PIHENŐ HÖLGY Hova?

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Haza.

PIHENŐ HÖLGY Hát nem tudja, hogy otthon van?

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Ez nem otthon, ez egy intézet. Na gyere, gyorsan segíts fel!

PIHENŐ HÖLGY Messze még a hajnal. Kakaskukorékolás se hallik.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA *(Kukorékol egyet.)* Na, indulunk?

III. jel: Kórházban, zárt intézetben

Csend(élet virággal). Elmúlik ismét egy kis idő.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Halló, valaki!

Kis idő múlva kintről.

18 PIHENŐ HÖLGY Mi van már megint?

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Alszol?
PIHENŐ HÖLGY Dehogyan alszom. Hagyna is maga engem... Pihenek.
Pihenjen maga is!
VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Nem bírok már a fenekemen ülni.
Megint csend(élet virággal) egy ideig.
VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Fel akarok öltözni.
PIHENŐ HÖLGY Minek?
VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Hogy kimenjek innen.
PIHENŐ HÖLGY Nosza, rajta csak! Nem állok az útjába.
VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Akkor jó. Indulok is, add a kezed,
segíts talpra állni!
PIHENŐ HÖLGY Ha menni bírna, talpra is tudna állni.
VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Na gyere már, indulni akarok!
PIHENŐ HÖLGY Megbénult a lába.
Kis szünet.
VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Nővér, maga zaklat engem.
PIHENŐ HÖLGY Mit gondol, kórházban vagyunk?
VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Kórházban? Zárt intézetben. Ki
akarok menni innen!
PIHENŐ HÖLGY Várjuk meg a napfelkeltét, a hajnalhasadást.
VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA *kukorékol.*

IV. jel: Úgy tűnik, megvakult

Csend(élet virággal). Elmúlik egy idő.
VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Hahó, valaki!
Kis idő múlva kintről.
PIHENŐ HÖLGY Itt vagyok.
VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Orvost akarok!
PIHENŐ HÖLGY Parancsoljon, kedves beteg!
Kis szünet, gyanakvás.
VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Szeretném tudni, mi van velem?
Megint csend(élet virággal) egy ideig.
VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Mért nem látom a napfelkeltét?
PIHENŐ HÖLGY Mert még nem kelt fel a nap.
VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Félek a sötétben. Ha feljön a nap,
látni fogom, ugye?

PIHENŐ HÖLGY Nem hiszem, úgy tűnik, megvakult.
VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Sok még a dolgom. A körmömre ég
a munka. Festenem kell, vagy zenét szereznem...
PIHENŐ HÖLGY Éjszaka van.
VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Meglehet, írni fogok.
PIHENŐ HÖLGY Ez esetleg akadályba ütközhet.
VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Miféle akadályba?
PIHENŐ HÖLGY Hogy vak és gyakorlatilag írástudatlan.
VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Messze még a hajnal.
Messzi kakaskukorékolás.
VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA is kukorékol egyet.

V. jel: Fene kén

Csend(élet virággal). Elmúlik egy idő.
VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Hahó, valaki!
Kis idő múlva kintről.
PIHENŐ HÖLGY Itt vagyok.
VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Leírnád, kedves, az álmom?
PIHENŐ HÖLGY Azonnal, édesapám!
Bejön a jegyzetfüzettel kezében. Elhelyezkedik a másik karosszékekben.
PIHENŐ HÖLGY Hallgatom.
VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Láttá az Úr, amit én, mi zajlik a fe-
nekén a helynek, ami fene foszfor, a helynek, ami fene kén, ami fortyog,
s keveri a gonosz ott a kását, tervezi két teremtettt embere bukását.
Megint csend(élet virággal) egy ideig.
PIHENŐ HÖLGY Lassabban, kérem! Jól értettem? Megismétlem:
Látta Pokol fejedelmének dulásit az égből
A nagy Hatalmasság, s a pár embernek elestét,
Szánta sohajtóznán, s idején gyámolt vete néki.
Megint csend(élet virággal) egy ideig.
VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Jó. Egészen jó. Folytatom: Az asz-
szonyállat mikor szül, tőle nagyon kikészül, s a férfiember vitézül túri,
hogy az eső veri, októberi, novemberi, sújtja kankó, beriberi.
Megint csend(élet virággal) egy ideig.
PIHENŐ HÖLGY Megismétlem:
Magzatidat nagy kínok közt hozod Éva világra;

És a tőled adott élet te fejedre halált szül.
Társad kedvéért magadat vétekre kiszánó
Ádám! mostoha lesz az egész természet ezentül...
VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Mostoha lesz és fénytelen.
PIHENŐ HÖLGY Világosodik.

Messzi kakaskukorékolás.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA is kukorékol.

VI. jel: Íme, merülünk

Csend(élet virággal). Elmúlik egy idő.

PIHENŐ HÖLGY Hajnalodik.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA hallgat.

PIHENŐ HÖLGY Kár, hogy nem látja, édesapám! Kinn az ég lassan megvilágosodik. Ám a nyitott ablakszárnyban még mindig a fordított újhordat és a csillagokat látni. Vagy nem az eget tükrözi? És ki nyitotta ki?

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA hallgat.

PIHENŐ HÖLGY *Bejön, a jegyzetfüzetben lapoz.*

PIHENŐ HÖLGY

Rettenetes mozdulással, s bögéssel ezekre
Belseiben repedett a Föld, s két részre szaladván,
Felgyúlladt tavakat s kénkö-felhőket okádó
Mélyre kinyílt.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA horkolása hallatszik.

PIHENŐ HÖLGY Ahogy növekszik kinn a fényerő, úgy lesz idebenn súlyosabb a vakság. Lassan teljesen elsötétül ez a csendélet. Miről álmodnak, kedves apám, a lehullott virágszirmok?

Horkolás. PIHENŐ HÖLGY óvatosan felemelkedik a karosszékéből. Lábujjhegyen a szoba irányába indul.

PIHENŐ HÖLGY *(Közben.)*

Ijedelmében elfonnyad egésszen
A Sátán. De kevélységét mindúntalan úzvén,
A Vétket szólítja, s Halált; és: íme merülünk,
Úgymond, gyermekeim!

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA *(Félálomban.)* Jó. Egészen jó. „S hová e sülyedés, van-e még mélyebb posztja, hol a legmélyebb pontja, hol a hely, amire vágyok: az abszolút Mariana-árok?”

PIHENŐ HÖLGY (*Már visszafeküdt a beverőre.*) Hol örökös az éjszaka.
VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Hajnalodik!
PIHENŐ HÖLGY Dehogy, csak látomása van.

Messzi kakaskukorékolás.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA *ismét elalszik, álmában kukorékol.*

VII. jel: A magánosságnak segíteni

Csend(élet virággal). Elmúlik egy idő.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Végy elő levélpapírt!

Kintről behallatszük PIHENŐ HÖLGY egyenletes lélegzése.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Mondhatom? (*Vár, majd diktálni kezd.*) A tegnapi nappal viszonylag jó és az éjjel is tűrhető... Lejegyezted?... De mindig olyan nehezen alszom el, mégis szabályosan követem a kúrát s csak hangulataim szerint módosítgatom. Összefoglalva állapotomat, ha van is valami javulás, ez nagyon csekély, és azoknak, akik azt tanácsolják, hogy türelemmel legyek, igazuk van. (*Kis szünet után.*) Tehát hadd legyek türelmes, de ha a magánosságnak segíteni és gyarapítani kellene a gyógyulást, nekem bizony nem valami jót tesz. Megvan? (*Szünet.*) De nem megyek olyan messzire, hogy azt higgyem, hogy megérkezéskor már gyógyult leszek. Ezért, Cilikém drágám, türelmesen várom ki a napot, amikor majd meglátom jó kövér arcodat. Nagyon elégedett leszek, hidd meg nekem. Végül is türelmesen várlak, és várakozás közben egyedül teszem sétáimat. (*Megismétli.*) ...Egyedül teszem sétáimat. (*Majd folytatja.*) A szomszéd épületbe megyünk földszintre, egy jó szobád lesz ... Tehát tíz nap múlva! A te szomorú öreg kakasod, Miska.

Messzi kakaskukorékolás.

VIII. jel: Két részre szaladván

Csend(élet virággal). Elmúlik egy idő.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Egyedül teszem sétáimat...

Megint csend(élet virággal). Megint idő.

Megragadja a karfát, és megkísérel felállni.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA (*Az előbbinél hangosabban.*) Egyedül teszem sétáimat!

Megint csend(élet virággal), de az előbbinek csak a fele.

Hintáztatva felsőtestét igyekszik a széktől elrugaszzkodni.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA *(Még hangosabban.)* Egyedül teszem sétáimat!!

Megint csend(élet virággal), de már csak lélegzetvételyi.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA *(Önkívületben.)* Egyedül teszem sétáimat!!!

Megint csend(élet virággal), de ez most minden korábbinál harsányabb.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA *megpillantja ÁSÍTÓ INAS kinyújtott kezét maga előtt.*

PIHENŐ HÖLGY *(Álmosan belép, s mint korábban...)*

Rettenetes mozdulással, s bögéssel ezekre
Belseiben repedett a Föld, s két részre szaladván,
Felgyúlladt tavakat s kénkö-felhőket okádó
Mélyre kinyílt.

Megtorpan megpillantva ÁSÍTÓ INAS-t.

ÁSÍTÓ INAS Az orvos küldött.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Te vagy az úr angyala.

ÁSÍTÓ INAS Szóval ápoló vagyok.

PIHENŐ HÖLGY Egy igazi atléta!

ÁSÍTÓ INAS Szóval betegszállító. Az igazgató úr régi tisztelője.

PIHENŐ HÖLGY Nem igazgató.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Mi hírt hozol?

ÁSÍTÓ INAS Hát egykor úgy járt. Olyan gangosan. Szóval a mesteré.

PIHENŐ HÖLGY Miféle mesteré? Soha nem volt mester.

ÁSÍTÓ INAS Tábornok?

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Mondd, hogy megbocsát, hogy viszsza-
szavont úgy a mulandóság.

PIHENŐ HÖLGY Egy öregember.

IX. jel: Végrendelet

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA *(Miközben ÁSÍTÓ INAS az ölébe emeli.)* Mielőtt meghalok, vagy legalábbis mielőtt beszédfunkcióim cserben hagynának, esetleg elmeállapotom megbízhatatlanná lenne stb., utasítanom kell téged elrejtett értéktárgyaim elhelyezkedése felől. Nem mintha életfunkcióim kihagynának, erőm teljében vagyok, sőt, beszédem sem akadozik, beszédesebb vagyok, mint bármikor, elmém

pedig tisztább, mint valaha. Egyedül az róható csak fel nekem, hogy elfeledtem, hova tettem a kis térképet és a feljegyzést az elásott fények helyéről. Ha ez így marad, nem tehetsz mást, fiam, ott kell kezdened, ahol apád is kezdte. Kilépsz a ködbe, hosszú, simára koptatott nyelű ásó lesz kezvedben, s előtted a vége nem látható téli kert.

X. jel: Kifordult félhold arca

Csend(élet virággal). Elmúlik egy idő.

PIHENŐ HÖLGY Felolvashatom?

ÁSÍTÓ INAS ölben cipeli VAK JOHN MILTON DIKTÁLJÁ-t, aki közben a nyakába libeg.

PIHENŐ HÖLGY Kedves vén kakas! (*Kivárja, míg VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA ráemeli üveges tekintetét.*) A tegnapi nappal viszonylag jó és az éjjel is tűrhető... (*VAK JOHN MILTON DIKTÁLJÁ-hoz*) Követi?... De mindig olyan nehezen alszom el, mégis szabályosan követem a kúrát, s csak hangulataim szerint módosítgatom. De visszakövetelem a kerti pataokban fogott minden pisztrángomat. A rákot borsos fehérboros lében, és bízom benne, hogy nem feledtem el a rákevés fortélyait. Összefoglalva állapotomat, ha van is valami javulás, ez nagyon csekély, és azoknak, akik azt tanácsolják, hogy türelemmel legyek, igazuk van. (*Kis szünet után:*) De én nem hallgatok rájuk, a magánosság embert még meg nem gyógyított, mert minek is gyógyulnánk meg, ha csak úgy magunknak tesszük, mikor nem is magunknak élünk. (*VAK JOHN MILTON DIKTÁLJÁ-hoz:*) Ide figyeljen! (*Hatásszünet.*) Ha a lábamat is szegték, szárnyamat nem, megérkezésemkor már gyógyult leszek. Ezért, Miska drágám, emlegetni fogja majd a napot, amikor majd ismét meglátom kifordult félhold arcát. Nagyon izgatott leszek, előrebocsáthatom! Addig is türelmesen várok, de ha nem lesz enyém az első tánc, kikaparom a vaksi szemét. (*Megismétli:*) ...Ki-ka-pa-rom a vaksi szemét. (*Majd folytatja.*) Igen, jó lesz nekem a földszinten, de még jobb, hogy veled osztom meg a szobát... Már csak pár nap! A te öreg kopasz nyakú jércéd, Cili.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA kukorékol egyet.

XI. jel: Egy szörnyeteg

Csend(élet virággal). Elmúlik egy idő.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Kikaparja a vaksi szemem...

Mondja, majd kotkodál egy ideig.

Szorosabban fogja ÁSÍTÓ INAS karját, és megkísérel a nyakába kapaszkodni.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA *(Az előbbinél hangosabban, izgalomban.)* Kikaparja a vaksi szemem...

Megint kotkodálás, de az előbbinek csak a fele.

Előre-hátra mozgatott alsótestét igyekszik ÁSÍTÓ INAS arcához emelni.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA *(Még hangosabban, növekvő izgalomban.)* Kikaparja a vaksi szemem...

Megint kotkodálás, de már csak röviden.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA *(Önkívületben.)* Kikaparja a vaksi szemem...

Majd hirtelen csend(élet virággal), amely – legalábbis VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA részéről – a megkönnyebbülés csendje (élet és virág nélkül).

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA megriad ÁSÍTÓ INAS felemelt keze látán.

PIHENŐ HÖLGY *(Megtorpan.)*

Ijedelmében elfonnyad egésszen

A Sátán. De kevélységét mindúntalan úzvén,

A Vétket szólítja, s Halált; és: íme merülünk,

Úgymond, gyermekeim!

ÁSÍTÓ INAS *(Magyarázkodva.)* Szóval összegecizte a köpenyem.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Te egy angyal vagy.

ÁSÍTÓ INAS Szóval nem szeretem, ha egy bankigazgató hozzám dörögölőzik.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA *(Mégpaskolja az arcát.)* Te, te, igazi atléta! A megtalált lábam.

PIHENŐ HÖLGY Nem igazgató.

ÁSÍTÓ INAS Hát akkor egy mester.

PIHENŐ HÖLGY Miféle mester? Soha nem volt mester.

ÁSÍTÓ INAS Tábornok?

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Mondd, hogy megbocsátsz, s hogy visszavont úgy a mulandóság.

PIHENŐ HÖLGY Egy öregember.

ÁSÍTÓ INAS Egy szörnyeteg.

ÁSÍTÓ INAS földre ejti VAK JOHN MILTON DIKTÁLJÁ-t.

XII. jel: Ami leesni készül

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA (*Indulatosan.*) Te csak egy ápoló
vagy.

ÁSÍTÓ INAS Na és mi van akkor, ha az ég küldött?

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA (*Megvetően.*) Betegszállító.

PIHENŐ HÖLGY Bukott atléta.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA No és mi hírt hozol?

ÁSÍTÓ INAS Semmi hírt nem hoztam.

PIHENŐ HÖLGY Akkor meg mi a dolgod itt?

ÁSÍTÓ INAS Alátámasztani. (*Fejével VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA
felé biccent.*)

PIHENŐ HÖLGY Egy tábornokot?

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Mondd, hogy megbocsátsz, s hogy
visszavont ügy a mulandóság!

ÁSÍTÓ INAS Mindent, aminek maga alól kiment a lába. Egy öregem-
bert.

PIHENŐ HÖLGY Egy szörnyeteget.

ÁSÍTÓ INAS Nekem kell felemelnem azt, ami leesni készül. (*Súlyemelő
mozdulatokat mímél.*) Én zúdítom a földre azt, ami földre hullni elfe-
lejtett.

XIII. jel: Rezzetetlen jégmell

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA magára hagyva a padlón.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Kilépsz a holdvilágra, hosszú, si-
mára koptatott nyelvű ásó lesz kezvedben, s előtted a vége nem látható
téli kert. No és a holdfényről mi jut eszedbe? – kérdezem, mint egy
halott a szintén megidézett, magvaváló szilvafa alatt. Világos, ugye,
hogy épp a fa az, vagy egy fakarcsúságú sellő árnya, amitől nem látsz.
Csodálatosan borul az ösvény fölé, mindene, a karja vagy a lombja, az
ága, a legvékonyabb is vastag jéggel borítva. Egy üvegfa, áttetszősége
egyszerre láthatatlanná teszi az elmosódót. Feledékenység és éleslátás.
A kettő határán ólomüveg, tejüveg. Rezzetetlen jégmell. Nem hagyó-
mányos elválasztó, sokkal inkább egyesítő limes, amelyen át egy halott
hozzátartozó is úgy járkál, hogy folytatólagosan egy helyben marad. És
kérdesz a ködről, miután szinte teljesen vakon meghal.

XIV. jel: Visszagördülő kő

A MŰVÉSZ FELESÉGE begördül egy tolószéken. MOZART HALÁLA hallgatag betolja, pedig a zeneterápiáról is mondhatna valamit.

A MŰVÉSZ FELESÉGE Azt álmodtam, hogy maga után haltam. Miután vak öregemberként láttam viszont, belesüppedve egy elnyútt karosszékre, az arcából kimaradó fényel, lassan feketedő bőrrel, alig tudtam egyenes testtartással elhaladni a tornyok zuhanó téglái között, tudja már, hogy megy ez... Képzelve csak, mekkora erő kell hozzá, amikor az ember tisztában van a helyzet megváltoztathatatlanásával. Persze már akkor sem voltak illúziói, amikor még élt, és az állaga alig változott. Mi lesz azzal, szerelmem, amit az elmúlt esztendőben a falakra rakott, és ami omlik most már vissza. És kényszerét éreztem annak, hogy felkeressek minden helyet, megannyi beteg nő, ahol csak szenvedélye paraszát hagyta.

MOZART HALÁLA (*hallgatag kismfordál, pedig a zeneterápiáról is mondhatna valamit.*) Le kell szögezmem, bár mindenki tudja, aki a tereket nyitott szemmel, de annak is, aki fehér sétapálcával tapogatva járja: a világ mégsem égett le. Nem kellett volna azt a tüzet oly hevesen oltani. Bár ez is jobb az álomból egyenesen nyíló tetszhalálnál. Amely során az ember megfeledkezik adott becsületszaváról. Mindig is tudni lehetett, ez a befejezetlenség, ez bizony az, ami a visszagörgő kövek és málló ujjak országában állandó. A doktor úr is üdvözölteti. Azt üzeni, hogy egyszer élünk, de az nem most van!

ÁSÍTÓ INAS belopakodik PIHENŐ HÖLGY szobájába.

XV. jel: Édes otthon

A MŰVÉSZ FELESÉGE Hé!

Csend(élet virággal). Elmúlik egy idő. Kintről halk kuncogás hallatszik. Alig hallhatóan: „Na, ne csiklandozzon már, maga impotens barom!”

A MŰVÉSZ FELESÉGE Hahó! Segít valaki...

Kis idő múlva kintről, unott hangon.

PIHENŐ HÖLGY Itt vagyok.

A MŰVÉSZ FELESÉGE Alszol, kislányom?

PIHENŐ HÖLGY Pihenek. Aludjon maga is!

A MŰVÉSZ FELESÉGE Nem bírok.

Megint csend(élet virággal) egy ideig. Azonosíthatatlan háttérhangokkal:

A MŰVÉSZ FELESÉGE Fel akarok kelni.
PIHENŐ HÖLGY Minek?
A MŰVÉSZ FELESÉGE Menni akarok.
PIHENŐ HÖLGY Hova menne ilyenkor?
A MŰVÉSZ FELESÉGE A doktor úrhoz. Nagyon fáj a lábam.
PIHENŐ HÖLGY Az nem létezik.
A MŰVÉSZ FELESÉGE Na, gyere már, indulni akarok.
PIHENŐ HÖLGY Hova?
A MŰVÉSZ FELESÉGE Az intézetbe.
PIHENŐ HÖLGY Hát nem tudja, hogy ott van?
A MŰVÉSZ FELESÉGE Ne ugrasson már. Ez nem az intézet, ez az én
otthonom. Na, gyere, segíts fel!
PIHENŐ HÖLGY Messze még a hajnal. Kakaskukorékolás se hallik.
A MŰVÉSZ FELESÉGE (*Kukorékol egyet.*) Na, indulunk?

XVI. jel: Készülődés a bálra

Csend(élet virággal). Elmúlik ismét egy kis idő.

A MŰVÉSZ FELESÉGE Halló, valaki!

Kisvártatva odakintről.

PIHENŐ HÖLGY Mi van már?

A MŰVÉSZ FELESÉGE Megint alszol?

PIHENŐ HÖLGY Dehogy, alhatom is én maga mellett... Pihenek. Pi-
henjen maga is!

A MŰVÉSZ FELESÉGE Elültem már a fenekemet.

Megint csend(élet virággal) egy ideig.

A MŰVÉSZ FELESÉGE Fel akarok öltözni.

PIHENŐ HÖLGY Mibe?

A MŰVÉSZ FELESÉGE A báli ruhámba.

PIHENŐ HÖLGY Hát ha fel akar öltözni, csak öltözzön.

A MŰVÉSZ FELESÉGE Akkor jó. Indulok is, add a kezed, segíts talpra
állni!

PIHENŐ HÖLGY Ha menni bírna, talpra is tudna állni.

A MŰVÉSZ FELESÉGE (*Könyörgőre fogja.*) Úgy vágyom egy kis táncra!

Na, gyere már, indulni akarok.

PIHENŐ HÖLGY Táncolhatna, ha volna lába.

PIHENŐ HÖLGY be a szobájába. Nagy szünet.

XVII. jel: Táncrend

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA bekúszik.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Hahó, valaki!

Kis idő múlva.

A MŰVÉSZ FELESÉGE Itt vagyok.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Kérdezhetek valamit?

Kis szünet, gyanakvás.

A MŰVÉSZ FELESÉGE Miskuci, te vagy!

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Felkérhetem egy táncra?

Megint csend(élet virággal) egy ideig.

A MŰVÉSZ FELESÉGE Le akarok vetkőzni!

PIHENŐ HÖLGY (*Kintről.*) Még nem kelt fel a nap.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA A lábai előtt heverek?

A MŰVÉSZ FELESÉGE Ne túlozzon, kérem!

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Ne habozzon a válasszal. Előttünk
a táncrend...

PIHENŐ HÖLGY (*Kintről.*) Éjszaka van!

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Adja, kérem, a kezét!

A MŰVÉSZ FELESÉGE Ezer örömmel. Ennek tényleg nincs semmi
akadálya.

VAK JOHN MILTON DIKTÁLJA Messze még a hajnal.

Kukorékol egyet, és lerántja magához a földre A MŰVÉSZ FELESÉGÉ-t.

PIHENŐ HÖLGY (*Megjelenik az ajtóban.*)

...tapodjatok öszve

Mindeneiket; könny- s vérpatakat folytasson irigylő

Karjaitok: ragadás, lenyelés, büntétel hevítse

Szíveteket: s valakit valahol kaphattok...

Mögötte ÁSÍTÓ INAS ásítva nézi a fekve, hemperegve táncolókat.

Majd a PIHENŐ HÖLGY-höz fordul.

ÁSÍTÓ INAS Szabad?

*Táncolni kezdenek ők is. Aztán a párok felcserélődnek. ÁSÍTÓ INAS ölébe veszi
ismét VAK JOHN MILTON DIKTÁLJÁ-t, a PIHENŐ HÖLGY A MŰ-
VÉSZ FELESÉGÉ-t. Míg legvégül MOZART HALÁLA bejön, és véglege-
sül a Csend(élet virággal).*

JEGYZET

Beszédes István itt olvasható szövege a Szegeden megtartott drámaíró versenyen készült (s nyert első díjat). Négy meghívott írónak kellett a sorsolás útján kapott kiállítóteremben levő képek alapján drámatémát választania. Beszédes három Munkácsy Mihály-kép, a Milton-tanulmány, a Heverő hölgy és egy csendélet mellett döntött, melyekre meglátása szerint, ahogy nyilatkozta, „jellemző, hogy erőteljesen sötétednek”, aminek alapján ő „a mozdulatlanságra, az elmúlásra” asszociált. Erről szól drámája, amelynek főszereplője az angol drámaíró, John Milton (1608–1674), aki több Munkácsy-kép ihletője volt, melyek közül a legismertebb az 1877-ben készült Milton című festmény. Ezen, ahogy egy Munkácsy-tanulmányban olvassuk, „a vak Milton leányának diktálja az Elveszett paradicsomot”. Ez a kép Beszédes drámájának főszereplője, „beszélgetőtársai” pedig további Munkácsy-képek, melyek drámai személyekként figurálnak az öregkort dialógusokban, Beszédes szerint, dialógusvariációkban tematizáló, nem hagyományos narratív technikával felépülő szövegben. Képek személyek helyett, ez a szerző sajátos leleménye, ami önmagában figyelmet érdemel, ugyanakkor viszont ezek a képek kettős kötődésűek. Kötődnek a vak Miltonhoz, s ugyanúgy köthetők megalkotójukhoz, Munkácsyhoz is. Mindkét vonatkozásban szomorú emberi sors(ok) példázatai (van-e szomorúbb az életből történő kivonulás tudatánál?), s mint ilyenek egy ismétlődő és egyre fokozódó drámai állapot megtestesítői. (-)

